

Учений розвинув такі їх наукові напрями: 1) розроблення теорії і методології породотворення, системи лінійного розведення; 2) пошук ефективних методів оцінки племінної цінності тварин; 3) збереження та раціональне використання вітчизняного генофонду тварин та ін.

На перспективу необхідно вивчити ефективність застосування окремих наукових розробок академіка М. В. Зубця на сучасному етапі розвитку тваринництва.

Список використаних джерел

1. Березюк І. М. Пшеничний Павло Дмитрович / І. М. Березюк // Вчені у галузі тваринництва / УААН; наук. ред. Г. О. Богданова, В. П. Бурката. – К., 1999. – С.284–287. – (Серія «Українські вчені-аграрії ХХ ст.»; кн. 2).
2. Гладій М. В. Академік М. В. Зубець – талановитий учений, організатор, політичний і громадський діяч / М. В. Гладій // Розведення і генетика тварин: міжвід. тем. наук. зб. / НААН, ІРТГ. – К., 2015. – Вип.49. – С.6–13.
3. Єфіменко М. Я. Зубець Михайло Васильович / М. Я. Єфіменко // Вчені-селекціонери у тваринництві / УААН; наук. ред. М. В. Зубець, В. П. Буркат. – К.: Аграрна наука, 1997. – С.59–62. – («Українські вчені-аграрії ХХ ст.»; кн. 1).
4. Иванов М. Ф. Полное собрание сочинений: в 7-ми т. / М. Ф. Иванов. – М., 1964. – Т.4. – 779 с.
5. Колесник Н. Н. Основы племенного дела в животноводстве / Н. Н. Колесник. – К.: Сельхозгиз, 1956. – 191 с.
6. Кравченко М. А. Теоретичні основи розведення тварин по лініях // М. А. Кравченко // Тваринництво України. – 1969. – №11. – С.17–19.
7. Потемкин Н. Д. Из истории улучшения русского скотоводства / Н. Д. Потемкин // Избранные сочинения. – М.: Колос, 1971. – 311 с.
8. Творчий спадок професора К. Б. Свечина і шляхи його розвитку / О. М. Мащенко, Й. З. Сірацький, Б. М. Гопка та ін. // Проблеми індивідуального розвитку сільськогосподарських тварин: зб. наук. пр. – К., 1997. – С.13–17.
9. Эйсер Ф. Ф. Теория и практика племенного дела в скотоводстве / Ф. Ф. Эйсер. – К.: Урожай, 1981. – 189 с.

References

1. Berezyuk I. M. Pshenychnyy Pavlo Dmytrovych / I. M. Berezyuk // Vcheni u haluzi tvarynnytstva / UAAN; nauk. red. H. O. Bohdanova, V. P. Burkata. – K., 1999. – S.284–287. – (Seriya «Ukrayins'ki vcheni-ahraryi XX st.»; kn. 2).
2. Hladiy M. V. Akademik M. V. Zubets' – talanovytyy uchenyy, orhanizator, politychnyy i hromads'kyy diyach / M. V. Hladiy // Rozvedennya i henetyka tvaryn: mizhvid. tem. nauk. zb. / NAAN, IRHT. – K., 2015. – Vyp.49. – S.6–13.
3. Yefimenko M. Ya. Zubets' Mykhaylo Vasylyovych / M. Ya. Yefimenko // Vcheni-selektionery u tvarynnytstvi / UAAN; nauk. red. M. V. Zubets', V. P. Burkata. – K.: Aharna nauka, 1997. – S.59–62. – («Ukrayins'ki vcheni-ahraryi XX st.»; kn. 1).
4. Ivanov M. F. Polnoe sobranie sochinenij: v 7-mi t. / M. F. Ivanov. – M.: Kolos, 1964. – T.4. – 779 s.
5. Kolesnik N. N. Osnovy plemennogo dela v zhivotnovodstve / N. N. Kolesnik. – K.: Sel'hozgiz, 1956. – 191 s.
6. Kravchenko M. A. Teoretychni osnovy rozvedennya tvaryn po liniyakh // M. A. Kravchenko // Tvarynnytstvo Ukrayiny. – 1969. – №11. – S.17–19.
7. Potemkin N. D. Iz istorii uluchsheniya russkogo skotovodstva / N. D. Potemkin // Izbrannyye sochineniya. – M.: Kolos, 1971. – 311 s.
8. Tvorchyy spadok profesora K. B. Svyechyna i shlyakhy yoho rozvytku / O. M. Mamenko, Y. Z. Sirats'kyu, B. M. Hopka ta in. // Problemy individual'noho rozvytku sil's'kohospodars'kykh tvaryn: zb. nauk. pr. – K., 1997. – S.13–17.
9. Jejsner F. F. Teorija i praktika plemennogo dela v skotovodstve / F. F. Jejsner. – K.: Urozhaj, 1981. – 189 s.

Apostol M. V., candidate of historical sciences, doctoral student, National Scientific Agricultural Library (Ukraine, Kyiv), apostolmv@online.ua

The impact of the classics of animal science on the forming of M. V. Zubets as a scientist-breeder in livestock industry

The author has highlighted the impact of prominent scientists in the livestock industry M. F. Ivanov, N. D. Potemkin, N. A. Kravchenko, F. F. Eisner, P. D. Pshenychnyy, M. M. Kolesnik, K. V. Svechin on the development of creative searches of the doctor

of agricultural sciences, professor, academician M. V. Zubets. The main periods of formation of scientific outlook of the scientist, associated with special education and production activity, the priority areas of his researches were allocated. The decisive influence on the forming M. V. Zubets as a well-known scientist-breeder in livestock industry of ideas and fundamental scientific work of Professor N. A. Kravchenko was justified. The study is based on the using of complex of the general scientific, structural and functional, historical methods.

Keywords: animal husbandry, breeding of farm animals, the breed of farm animals, higher education, scientific school.

Apostol M. V., kandidat istoricheskikh nauk, doktorant, Natsionalnaya nauchnaya sel'skokhozyaystvennaya biblioteka (Ukraina, Kiev), apostolmv@online.ua

Влияние классиков зоотехнической науки на становление М. В. Зубца как ученого-селекционера в отрасли животноводства

Автором освещено влияние известных отечественных ученых в отрасли животноводства М. Ф. Иванова, Н. Д. Потемкина, Н. А. Кравченко, Ф. Ф. Эйснера, П. Д. Пшеничного, М. М. Колесника, К. В. Свечина на становление творческих поисков доктора сельскохозяйственных наук, профессора, академика М. В. Зубца. Выделены основные периоды формирования его научного мировоззрения, связанные с получением специального образования и производственной деятельностью, приоритетные направления его исследований. Обосновано определяющее влияние идей и фундаментальных научных работ профессора Н. А. Кравченко на становление М. В. Зубца как известного ученого-селекционера в отрасли животноводства. Исследование основывается на использовании комплекса общенаучных, структурно-функциональных и исторических методов.

Ключевые слова: животноводство, селекция сельскохозяйственных животных, порода сельскохозяйственных животных, высшее образование, научная школа.

***

УДК [323.2(470+571):341.4622(=161.2)] «2000/2003»

Артимішин П. І.,
аспірант відділу новітньої історії,
Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
Національної академії наук України
(Україна, Львів), pashalv92@gmail.com

ПОЛІТИКА «РІВНОВІДАЛЕННЯ» ОЛІГАРХІВ У РОСІЇ: РЕАКЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Метою цієї статті є розглянути розвиток відносин між Кремлем та російськими мультимільярдами Б. Березовським, В. Гусинським, М. Ходорковським та дослідити основні сюжети бачення цих процесів в українській пресі. Презентуються результати дослідження реакції української журналістики на політику так званого «рівновідалення» олігархів у Росії, яка проводилась російським президентом Володимиром Путіним на початку 2000-х рр. Проаналізовано причини та наслідки політики «приборкання» російською владою «опальних» олігархів. Показано, що серед журналістів України візі таких процесів у Росії були часто різноманітними. У висновках наголошується, що попри неоднозначність оцінок «рівновідалення» російських олігархів, більшість українських кореспондентів вбачали у досліджуваних подіях бажання Кремля досягти не стільки економічної справедливості, як посилення власних політичних та фінансових позицій.

Ключові слова: Росія, Кремль, Володимир Путін, Володимир Гусинський, Борис Березовський, Михайло Ходорковський, олігархи, «рівновідалення», українська журналістика, реакція.

Російська проблематика завжди була і залишається однією із найактуальніших в українській історіографії, що зумовлено як тривалими контактами між Україною та Росією, які сформувались за останні кілька століть та характеризувались на різних історичних етапах і дружніми взаєминами, і ворожими протистояннями, так і сучасними геополітичними процесами на пострадянському просторі, де характер взаємин між цими державами відіграє ледь не ключову роль для розвитку міжнародних відносин у всій сучасній Європі, і зокрема у її центрально-східній частині.

Особливо важливим є дослідження сучасної політичної дійсності у Росії під керівництвом Володимира Путіна, аналіз тенденцій розвитку останньої, вивчення

механізмів її виникнення у такому вигляді, якою вона є зараз. Одним із таких механізмів, що дозволив значно посилитись на початку 2000-х рр. владі В. Путіна, була політика «приборкання» олігархів – могутньої фінансово-бізнесової еліти, яка виникла у 1990-х рр. внаслідок т. зв. «дикої» приватизації і у роки президентства Бориса Єльцина здобула для себе значні пільги та привілеї від держави [36, с. 179].

Метою цієї статті є на основі наявної історіографії прослідкувати хід проведення Кремлем політики т. зв. «рівновіддалення» олігархів у 2000–2003 рр. та дослідити реакції українських журналістів на неї, викладені на сторінках низки українських газет.

Хронологічні рамки розвідки охоплюють 2000–2003 рр., де нижня межа пояснюється початком судових переслідувань «опальних» олігархів Володимира Гусинського та Бориса Березовського, а верхня – арештом Михайла Ходорковського.

Джерельною базою дослідження є українські газети «Високий замок», «Дзеркало тижня», «День», «Експрес», «Факти і коментарі», тижневик «2000», статті порталу «Українська правда» за 2000–2003 рр. та збірка авторських колонок відомого журналіста Віталія Портникова за 2000–2006 рр. [23].

Досліджувана тематика має вже й певне відображення в історіографії. Ті чи інші аспекти політики російської влади початку 2000-х рр. стосовно олігархів розглядалися Е. Джеком [34], Б. Джудюю [10], Б. Райтшустером [28], М. Сіксмітом [30], Д. Хоффманом [33], В. Томпсоном [36] однак власне в українській історіографії ця проблема лише суміжно порушувалась Т. Батенком [6], І. Рущенком [29], В. Ткаченком [32] і загалом ще очікує на свої детальніші розвідки, на що частково претендує й дана стаття.

Із перших днів приходу Володимира Путіна на посаду Президента Росії для нового глави держави стало зрозумілим, що якщо він не зможе швидко трансформувати політичну систему, яка склалась у Росії протягом президентства Б. Єльцина, то незабаром і сам він може покинути посаду російського очільника. Тому вже у перші місяці після інавгурації Володимир Володимирович розпочав політику посилення президентських повноважень у системі політичної та економічної верхівки Росії, яке він планував досягнути завдяки кільком напрямкам власної політики, зокрема через посилення впливу на російську фінансову верхівку.

Так, В. Путін розпочав політику т. зв. «рівновіддалення» олігархічної бізнес-еліти від центрів політичної влади в Російській Федерації. До речі, не передбачалось повністю заборонити участь бізнесу в політиці, однак, на думку Володимира Володимировича, цю участь потрібно було перенести в конституційні рамки та скасувати характерну для 1990-х рр. політику надання олігархам штучних політичних пільг та привілеїв. Найбільшими жертвами такої політики в результаті стали В. Гусинський, власник холдингу «Медіа-Міст» та НТВ, Б. Березовський, власник 49% телеканалу ГРТ, та М. Ходорковський, голова російської нафтової компанії-гіганта «ЮКОС».

В. Гусинський та Б. Березовський – російські медіамагнати – на кінець 1990-х рр. були досить впливовою в політиці силою, адже за допомогою телебачення могли дуже швидко як підняти рейтинг будь-якого політичного проєкту, так і перетворити його на політичний труп. У часи президентства Б. Єльцина обидва олігархи успішно

використовували цю перевагу для отримання для себе і свого бізнесу всіляких привілеїв від держави взамін на «інформаційну» лояльність своїх телеканалів до Кремля, і мали велику надію на продовження такої ж співпраці із президентською адміністрацією В. Путіна [34, с. 135–136]. Однак Володимир Володимирович дуже швидко розставив у цій ситуації усі крапки над «і».

В. Гусинському, який на парламентських виборах 1999 р. відмовився підтримати прокремлівську партію «Єдність», надавши натомість перевагу її конкурентам із ОВР на чолі із С. Примаковим та Ю. Лужковим, та транслюючи на каналі НТВ матеріали, які дискредитували самого В. Путіна (зокрема, припускали причетність до вересневих вибухів житлових будинків 1999 р. співробітників ФСБ), першому закинули відмивання грошей, шахрайство, незаконне заволодіння «11-им каналом» Санкт-Петербурзького телебачення та «нагадали» про неповернений кредит 1996 року (по суті офіційний хабар Б. Єльцина телемагнату взамін на підтримку на виборах президента 1996 р.), який надав «Газпрому» «Медіа-Мосту» – холдингу В. Гусинського. В результаті, вчорашнього фінансового гіганта заарештували, протримали у СІЗО та Бутирській в'язниці поруч із іншими арештантами, і змусили продати акції «Медіа-Мосту» «Газпрому», при чому за цінами, визначеними самою газовою корпорацією. Щоправда, пізніше медіамагнат заявив у ЗМІ, що зробив це «під дулом пістолета», взамін на обіцянки влади випустити його на волю та закрити справу проти нього [3].

Назагал, до весни 2001 р., після довготривалих судових тяганин, «Медіа-Міст» і у т. ч. й канал «НТВ» через невиплачені борги опинились у цілковитій залежності від «Газпрому», а відтак – і від Кремля. В. Гусинський же ще у червні 2000 р. виїхав до Іспанії, де його, за запитом російської прокуратури, знову заарештували наприкінці 2000 р., згодом перевели на домашній арешт, а у 2002 р. він був відпущений на волю тому що іспанська влада так і не знайшла достатньо підстав для екстрадиції колишнього олігарха. У 2003 р. В. Гусинський вкотре був заарештований за запитом російської Генпрокуратури, який поширив й Інтерпол, під час свого проживання у Греції, де навіть провів кілька місяців у в'язниці в Афінах, однак в результаті суд Греції відмовив Росії в його екстрадиції. Після цього більше спроб заарештувати колишнього медіамагната Росія не робила, однак досі формально кримінальна справа проти В. Гусинського залишається відкритою.

Сумною іронією здається історія Б. Березовського, який, як він сам стверджував, завдяки телеканалу ГРТ «зробив» із В. Путіна президента Росії, і сам же став однією із перших жертв другого глави Російської Федерації. Вже із перших місяців президентства В. Путіна олігарх не підтримав його курс на централізацію влади, бажачи навпаки віддати більшість владних та фінансових повноважень на місця [33, с. 548]. В результаті, починаючи із весни 2000 р. Б. Березовський перейшов в опозицію до Кремля, а на ГРТ, де ще кілька місяців тому показували матеріали про «героїчного» прем'єра, а потім – і в.о. президента В. Путіна, який, мовляв, очолив боротьбу з тероризмом на Кавказі, з'явилися передачі про «Путіна-диктатора» та демонструвались криваві кадри із Чечні. Кульмінацією цієї «інформаційної війни» став відеосупровід трагедії на підводному човні «Курськ», коли у серпні 2000 р. у

Баренцовому морі під час навчань затонуло, вибухнувши із середини, одне із найкращих російських підводних суден. Відсутність своєчасної реакції Кремля шокувало суспільство – сам В. Путін прибув на місце катастрофи лише через п'ять днів після трагедії, а його промова видалась не надто щирою та доречною. Телеканал ГРТ не лише показував цю «мить приниження» російського президента, але й відверто звинуватив його у тому, що він допустив загибель 180 моряків, відмовившись від допомоги, яку оперативно пропонували з-за кордону. Такого В. Путін пробачити не міг: вже у листопаді 2000 р. Генеральна прокуратура РФ оголосила про намір пред'явити Борису Абрамовичу звинувачення в розкраданні коштів держави у справі «Аерофлоту».

До речі, аналогічні звинувачення російська Генпрокуратура стосовно Б. Березовського уже оголошувала у квітні 1999 р., і тоді навіть видали дозвіл на арешт медіамагната, але вже у листопаді 1999 р. ці звинувачення були зняті, очевидно із метою використати медіа-ресурси Бориса Абрамовича на парламентських виборах 1999 р. та виборах президента Росії наступного року. Коли ж виникла потреба «приборкати» «неслухняного» олігарха, вирішили до цих звинувачень знову повернутись. Такі обставини змусили Б. Березовського також втікати із Росії, і спочатку він переїхав до Франції, а потім – до Великобританії, де планував проживати допоки, за його ж словами, «не відчуватиме безпеки у себе Батьківщині» [1]. Однак найголовнішим є те, що олігарха під загрозою ув'язнення змусили продати власний контрольний пакет акцій ГРТ (49%) іншому олігарху Роману Абрамовичу, який був прихильнішим до Кремля та одразу передав їх державі [7].

Таким чином, Кремль на чолі із В. Путіним зосередив у своїх руках два найбільші федеральні телеканали, що спровокувало подальший перерозподіл активів на ЗМІ, і до 2008 р. близько 90% російських медіа так чи інакше контролювалось Кремлем, що дозволило створити, за визначенням британського журналіста Бена Джуди «відеоокрагію» – «кустрій, за якого гегемонія у національному телевізійному мовленні є основою політичного панування» [10, с. 69].

Наступним кроком для Кремля мало стати повне опанування російськими стратегічними ресурсами – газом та нафтою, і в цьому контексті стає зрозумілим, чому серед російських олігархів ще однією жертвою Кремля став Михайло Ходорковський. Якщо у газовій сфері Російська Федерація на кінець 2003 р. володіла 38,7% акцій «Газпрому» – російського газового гіганта, та мала більшість у Раді директорів компанії, то у нафтовій сфері на початку 2003 р. лідером була компанія «ЮКОС» на чолі із найбагатшим на той час російським олігархом М. Ходорковським. Останній, скориставшись масштабною ваучерною приватизацією середини 1990-х р., у 1996 р. придбав практично за безцінь (всього за 350 млн. доларів) компанію «Юганскнефтегаз» у Західному Сибіру, акції якої вже через два роки вартували удесятеро дорожче. Придбана М. Ходорковським компанія стала ядром «ЮКОСу», який успішно працював на ринку нафтодобування, у т.ч. і через постійну модернізацію промислової техніки, тим самим і збагачуючи свого очільника. Так, на початок 2003 р. статки Михайла Борисовича оцінювали у 8 млрд. доларів, що зробило його найбагатшим мільярдером у світі, молодшим за 40 років [23].

Відтак, «ЮКОС» був досить ласим шматком для Кремля, однак М. Ходорковський привернув до себе увагу російської влади насамперед через власні критичні висловлювання про В. Путіна та його оточення, і звернення уваги громадськості до корумпованості державних органів влади. Більше того, фінансуючи демократичні політичні партії (зокрема, «Яблуко» та «Союз правих сил»), засновуючи та підтримуючи прозахідні аналітичні центри, науково-дослідні інститути та громадські організації, і, відкривши фонд «Відкрита Росія», М. Ходорковський, де-факто, створив альтернативну до Кремля мережу, яка могла невдовзі стати потужним плацдармом для олігарха, якщо би він захотів піти у президенти. Це не могло не хвилювати Володимира Володимировича.

Апогеєм конфлікту між головою «ЮКОСу» та Президентом Росії стало звинувачення у неефективності та корумпованості усієї державної системи у Російській Федерації, починаючи від президентського апарату, яке М. Ходорковський публічно оголосив у прямому ефірі під час зустрічі В. Путіна із найбільшими російськими бізнесменами, що відбулась 19 лютого 2003 р. у Кремлі. У відповідь Володимир Володимирович наче напівжартома натякнув олігархові на проблеми із сплатою податків «ЮКОСу», однак, як виявилось згодом, це був початок кінця для самої нафтової компанії та першим кроком до арешту її очільника [30, с. 69–74].

Так, через кілька місяців, 25 жовтня 2003 р. М. Ходорковський був заарештований в Новосибірському аеропорті під час свого туру регіонами Росії за підозрою у шахрайстві, незаконному привласненні майна та ухиленні від сплати податків, а вже 30 жовтня Генпрокуратура РФ заарештувала 53% акцій «ЮКОСу». В результаті, після довгого судового процесу, у травні 2005 р. Міщанський районний суд Москви визнав М. Ходорковського винним, засудив його до 8 років ув'язнення, а активи компанії «ЮКОС», яку оголосили банкрутом, перейшли у власність державної нафтової компанії «Роснефть», а відтак, де-факто, стала підконтрольною Кремлю [13].

Таким чином, В. Путін зумів зосередити у своїх руках й російський енергетичний комплекс. Інші ж олігархи, які проявили лояльність до влади, надалі могли займались бізнесом, за умови невтручання у політичне життя. Зокрема, українська газета «Факти і коментарі» звертає увагу на те, як у той час, коли М. Ходорковський потрапив в опалу до Кремля, вже згаданий Р. Абрамович не лише залишився на посаді губернатора Чукотки (на якій перебував із грудня 2000 р.), але й надалі успішно перебував у бізнесі та навіть, купивши 94% акцій за майже 180 млн. доларів, став власником футбольного клубу «Челсі», який, як він сам признався в інтерв'ю, придбав «заради забави», і одразу ж почав укомплектовувати футбольними зірками, трансфери яких оцінювались десятками мільйонів доларів, а також погасив борги клубу, які станом на час купівлі олігархом клубу сягнули 122 млн. доларів [9; 17; 18].

Разом із цим, саме із цього часу до олігархів «родом із 1990-х» приєдналась ціла група «нових багатіїв», які значно збагатились уже в роки путінського президентства. Йдеться про групу т.зв. кооперативу «Озеро» – найближчих друзів російського президента, які були знайомі між собою ще із 1990-х рр., з часів проживання Володимира Володимировича у Санкт-Петербурзі, коли вони й стали співзасновниками дачного кооперативу на березі Комсомольського озера, що на Карельському перешийку.

Із обранням В. Путіна президентом Росії й кар'єра його сусідів із кооперативу стрімко піднялась вгору. Серед членів цієї групи окрім самого В. Путіна були: В. Смірнов, В. Якунін, Ю. Ковальчук, М. Шамалов, В. Мячин, С. та А. Фурсенки [8]. Ця група людей дуже швидко стала мільярдерами, які і ще одне крило «друзів» В. Путіна – братів Бориса і Аркадія Роттенбергів та Г. Тимченка – із т.зв. групи «Явара–Нева» – петербурзького дзюдоїстського клубу, де колись займався цим видом спорту й сам майбутній президент Росії [35].

Українські журналісти дали різні оцінки політиці Кремля стосовно олігархів. З одного боку, газети центристського спрямування засуджували гоніння В. Путіним олігархів, які володіли телевізійними гігантами, вважаючи, що ця політика спрямована на відновлення у Росії характерної для радянського часу державної монополії на телебаченні, а отже – обмеження свободи слова та права на незалежне від Кремля висловлення думок, у т.ч. й альтернативних, що різко суперечило принципам ліберальної демократії, яку декларувала російська влада у 1990–х рр. [27]. Арешт же М. Ходорковського у газеті «День» оцінюють як пресинг російських правоохоронних органів на бізнесові кола, спровокований кількома причинами: намаганням остаточно «рівновіддалити» «неслухняного» олігарха; прихованими війнами в оточенні російського президента; наступом держави на капітал із метою його цілковитого підпорядкування попри принципи ринкової економіки; бажанням здійснити показовий для інших удар по олігарху, який продовжував втручатись у політику [12].

Кореспонденти «Фактів і коментарів» ухилились від якихось однозначних оцінок, просто подаючи своїм читачам різні точки зору політологів, експертів–аналітиків, самих учасників конфлікту [1; 2; 4; 15; 16; 19]. Переважно такої ж позиції дотримувались й журналісти «Високого замку», які здебільшого лише наводили цитати і коментарі головних дійових осіб судових протистоянь та констатували події, не надаючи їм якихось оцінок [22]. Тільки у деяких статтях знаходимо аналітику політики російської влади стосовно олігархів, яка трактується у них як «проміжна ціль» Кремля для перетворення Росії з президентсько–парламентської республіки на де-факто президентську [5]. Зокрема, у арешті М. Ходорковського журналісти «Високого замку» вбачали не стільки бажання правоохоронних органів досягти істини у розслідуванні злочинів «дикої» приватизації 1990–х рр., як спробу Кремля оволодіти нафтовою сферою, усунути із політики небезпечного для себе олігарха, який фінансував опозиційні до влади партії та мас-медіа, та, остаточно знищивши у такий бізнес–еліти, які сформувались у 1990–х рр., заповнити їхню нішу вихідцями із пропрезидентської команди [11]. А ось в газеті «Експрес» відкриття судових справ проти згаданих олігархів назвали зміною «політичного та економічного курсу Росії у напрямку до усунення «незручних» персон та експропріації матеріальних цінностей» [31].

Натомість В. Портников у своїх авторських колонках у газеті «Дзеркало тижня» та щоденникових примітках наголошував, що не є прихильником політики російського президента, однак не є схильним ідеалізувати й олігархів, які, мовляв, стали жертвами не стільки Кремля, як власної системи, яку вони ж збудували у 1990–х рр. та допустили до розвитку у 2000–х рр. Журналіст зауважив, що і до

конфлікту із Кремлем на телеканалах ГРТ та НТВ, які належали Б. Березовському та В. Гусинському відповідно, про свободу слова не йшлося, і на російській телевізії ще у 1990–х рр. панувала пропаганда, яка була вигідна у той чи інший момент медіа–гігантам, а нерідко – й кремлівській адміністрації Б. Єльцина, який вдало використовував свій союз із медіа–олігархами для власного піару (як у президентській кампанії 1996 р.). Тому гоніння на Б. Березовського та В. Гусинського не означало початку радикальної монополізації телебачення, яке часто мало місце і до цього, а стало наслідком особистого конфлікту В. Путіна та медіа–магнатів, які просто стали людьми «позбавленими влади й можливості заробляти нові й нові капітали» [24, с. 71; 25].

Не ідеалізував В. Портников й М. Ходорковського: назагал засуджуючи наступ державного сектору в економіку, аналітик наголошував й на сумнівному походженні капіталів нафтового магната, який пройшов шлях від комсомольського підприємця кінця 1980–х рр. до банкіра, а потім – і до власника нафтової компанії 1990–х – початку 2000–х рр. Коментуючи арешт Михайла Борисовича, В. Портников зауважував, що це наслідок бажання В. Путіна та його найближчого оточення, яке переїхало разом з ним із Санкт–Петербурга, безпосередньо контролювати фінансові потоки, аби нарешті отримати реальну владу та політичний вплив у Росії та остаточно вийти з–під впливу представників старої «Сім'ї» Б. Єльцина, до якої у т.ч. на думку Кремля належав й заарештований олігарх [26]. Характеризуючи ж «нове покоління» олігархів, В. Портников зауважив, що на зміну магнатів «старого зразка», які любили бути публічними особами і завжди перебувати у центрі уваги, прийшла нова генерація багатіїв – «сірих кардиналів», більш прагматичних бізнесменів, які завжди перебувають «у тіні», адже «вони не заклопотані виборами, демократією, посадами і нагородами, фондами й телеканалами, вони стурбовані грішми, їх і заробляють» [24, с. 574].

Специфічно висвітлено політику В. Путіна стосовно олігархів у щотижневнику «2000», який пов'язують із В. Медведчуком – очільником Адміністрації президента Л. Кучми у 2002–2005 рр. [20]. З одного боку, становище економіки у роки президентства В. Путіна журналісти видання називають «капіталізмом зі сталінським обличчям», але з іншого наголошується на тому, що хоч «справа ЮКОСу» дещо і вплинула на інвестиційний клімат у Росії, та зруйнувала довіру багатьох бізнесменів до Кремля «всередині Росії та за її межами», все одно кількість інвестицій в російську економіку постійно збільшується, а арешт М. Ходорковського висвітлено як справедливе покарання та сигнал для інших великих бізнесменів: мовляв, це показник того, що російські правові стандарти нарешті поширились й на олігархів, які до цього не сплачували податків [14].

«Українська правда» ж розглядала відносини Кремля і олігархів у ширшому контексті протистояння між трьома групами, які викристалізувались у середовищі російської політики до середини 2000–х рр.: представниками ще єльцинської еліти (у т.ч. й олігархи 1990–х); навколопутінською елітою, яка стрімко пробивала собі шлях на владний Олімп; класичною російською бюрократичною елітою, на кшталт Ю. Лужкова, яка вміло лавірувала між двома попередніми групами заради своїх, насамперед, фінансових інтересів [21].

Отже, для більшості української журналістської спільноти було очевидним, що в політиці Кремля стосовно олігархів ключову роль відігравала не стільки мета встановити істинне джерело справді почасти сумнівного походження їхнього збагачення у «буремні 1990–ті» (як це подавалось для електорату), як бажання самих провладних сил зайняти нішу цих фінансових гігантів, і, водночас, усунути останніх від впливу на політичне життя, а, тим паче, на діяльність опозиційних до російської влади сил. Таке «рівновіддалення» стало одним із факторів, які дозволили значно посилитись владі Кремлі в політичній ієрархії Росії, однак аж ніяк не свідчило про розвиток в країні вільних ринкових відносин, а навпаки радше нагадувало повернення до радянських традицій, згідно із якими останнє слово в економіці завжди належало не підприємцям та приватним спонсорам, а державі, а точніше – вузькому колу приближених до влади осіб.

Список використаних джерел

1. Бабич Д. Борис Березовский решил стать политэмигрантом // Факты и комментарии. – 2000. – 9 декабря.
2. Бабич Д. Глава холдинга «Медиа–Мост» Владимир Гусинский решил обеспечить заключенных бутырской тюрьмы холодильниками и телевизорами // Факты и комментарии (Киев). – 2000. – 30 июня.
3. Бабич Д. Часть акций холдинга «Медиа–Мост» Владимир Гусинский передал «Газпрому» «под дулом пистолета»? // Факты и комментарии (Киев). – 2000. – 20 сентября.
4. Бабич Д. Известный российский медиа–магнат Владимир Гусинский попросил о предоставлении британского подданства? // Факты и комментарии (Киев). – 2000. – 3 ноября.
5. Батенко Т. У гонитві за шапкою Мономаха // Високий замок (Львів). – 2000. – №220 (1754). – 26 вересня.
6. Батенко Т. Прелюдія Путіна: «Перебудова» в Кремлі / Т. Батенко. – Львів: Дзига, Мета, 2001. – 248 с.
7. Березовський розповів, як Путін відібрав в нього ОРТ [Електронний каталог]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/svit/berezovskiy-rozpoviv-yak-putin-vidibrav-v-nogo-ort.html> (18.04.2016).
8. Вошанов П. Кто копається рядом с президентом? // Новая газета (Москва). – 2006. – №5 (8). – 30 мая.
9. Дзеджула А. Роман Абрамович признался, что купил знаменитый лондонский футбольный клуб ради забавы // Факты и комментарии (Киев). – 2003. – 4 июля.
10. Джуда Б. Крихка імперія. Як Росія полюбила і розлюбила Владіміра Путіна / Б. Джуда. – Київ: Медуза, 2015. – 412 с.
11. Сьромін А. «Нафтовий цар» Росії зрієка престолу // Високий замок. – 2003. – №211 (2643). – 6–12 листопада.
12. Зам'ятін В. «Рівновіддаленість» за Путіним // День (Київ). – 2003. – №193. – 28 жовтня.
13. Замість Путіна до суду у справі Ходорковського прийде міністр промисловості РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mycity.mk.ua/news/13058> (25.04.2016).
14. Запад сдает Ходорковского // Ежедневник «2000» (Киев). – №47 (197). – 21–27 ноября.
15. Козлов И. Владимир Гусинский и Борис Березовский хотят создать новую независимую телекомпанию // Факты и комментарии (Киев). – 2000. – 7 апреля.
16. Козлов И. Вчера ночью на модном испанском курорте по распоряжению Интерпола был арестован известный российский бизнесмен Владимир Гусинский // Факты и комментарии (Киев). – 2000. – 13 декабря.
17. Козлов И. Российский миллиардер Роман Абрамович за два дня потратил 43 миллиона долларов на покупку футболистов для своего клуба «Челси» // Факты и комментарии (Киев). – 2003. – 15 июля.
18. Козлов И. Чтобы стать полновластным хозяином «Челси» российский миллиардер Роман Абрамович купил уже 94 процента акций футбольного клуба // Факты и комментарии (Киев). – 2003. – 30 июля.
19. Козлов И., Василь Р. Арестован глава российской нефтяной компании ЮКОС Михаил Ходорковский // Факты и комментарии (Киев). – 2003. – 28 октября.
20. Король Д., Віннічук Ю., Косенко Д. Інформація – зброя: кому належать українські ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.theinsider.ua/infographics/2014/2015_smi/vlasnyky.html (21.04.2016).
21. Небоженко В. Україна, Тузла і Кучма як заручники війни проти Путіна // Українська правда. – 2003. – 24 жовтня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2003/10/24/2996118/> (08.06.2016).
22. Немцов за Ходорковського поручився. А Путін не хоче... // Високий замок (Львів). – 2003. – №204 (2636). – 28 жовтня.
23. Огняник А. Российский миллиардер Михаил Ходорковский в списке 25 самых богатых в мире неамериканцев оказался пятнадцатым // Факты и комментарии (Киев). – 2003. – 25 июля.
24. Портников В. Богородиця у синагозі / В. Портников. – Харків: Акта, 2010. – 650 с.
25. Портников В. Підсумки з Рупертом Мердоком // Дзеркало тижня (Київ). – 2000. – №41. – 20–27 жовтня.
26. Портников В. Оволодіти Росією // Дзеркало тижня. – 2003. – №42. – 31 жовтня – 7 листопада.
27. «Путінократія в Росії» // День (Київ). – 2000. – №140. – 5 серпня.
28. Райтшустер Б. Путінократія. Людина влади та її система / Б. Райтшустер / [пер. з нім.]. – Харків: Віват, 2015. – 368 с.
29. Рущенко І. П. Російсько–українська гібридна війна: погляд соціолога / І. П. Рущенко. – Харків: ФОП Павленко О. Г., 2015. – 270 с.
30. Сиксмит М. Путин и дело ЮКОСа. Борьба за российскую нефть / М. Сиксмит / пер. С. Силинского. – Санкт–Петербург: Питер, 2011. – 352 с.
31. Сколоздр Ю. Арешт Ходорковського викликав паніку // Експрес (Львів). – 2003. – №162 (1806). – 28–29 жовтня.
32. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора / В. Ткаченко. – Київ: ВЦ «Академія», 2016. – 256 с.
33. Хоффман Д. Олигархи. Богатство и власть в новой России / Д. Хоффман. – Москва: КоЛибри, 2007. – 624 с.
34. Jack A. Inside Putin's Russia: Can there be reform without democracy? / A. Jack. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 384 p.
35. Kramer A. E., Herszenhorn D. M. Midas Touch in St. Petersburg: Friends of Putin Glow Brightly / A. E. Kramer, D. M. Herszenhorn // The New York Times (New York). – 2012. – 1 march [Електронний каталог]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2012/03/02/world/europe/ties-to-vladimir-putin-generate-fabulous-wealth-for-a-select-few-in-russia.html?_r=0 (22.04.2016).
36. Tompson W. Putin and the 'Oligarchs': A Two-Sided Commitment Problem? / W. Tompson // Leading Russia: Putin in Perspective: Essays in Honour of Archie Brown / edited by A. Pravda. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P.179–203.

References

1. Babych D. Borys Berezojskij reshyl stat' polytemyhrantom // Fakty y kommentaryy. – 2000. – 9 dekabria.
2. Babych D. Hlava kholdynha «Medya–Most» Vladymyr Husynskij reshyl obespechyt' zakliuchennykh butyrskoj tium'ny kholdyl'nykam y televizoram // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2000. – 30 yunia.
3. Babych D. Chast' aktsyj kholdynha «Medya–Most» Vladymyr Husynskij peredal «Hazpromu» «pod dulom pystoleta»? // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2000. – 20 sentiabria.
4. Babych D. Yzvestnyj rossyjskij medya–mahnat Vladymyr Husynskij poprosyl o predostavleny brytanskoho poddanstva? // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2000. – 3 noiabria.
5. Batenko T. U honytvi za shapkoiu Monomakha // Vysokyj zamok (L'viv). – 2000. – №220 (1754). – 26 veresnia.
6. Batenko T. Preludiia Putina: «Perebudova» v Kremli / T. Batenko. – L'viv: Dzyga, Meta, 2001. – 248 s.
7. Berezovs'kyj rozpoviv, iak Putin vidibrav v n'oho ORT [Elektronnyj kataloh]. – Rezhym dostupu: <http://tsn.ua/svit/berezovskiy-rozpoviv-yak-putin-vidibrav-v-nogo-ort.html> (18.04.2016).
8. Voschanov P. Kto kopaetsia riadom s prezidentom? // Novaia hazeta (Moskva). – 2006. – №5 (8). – 30 maia.
9. Dzhedzhula A. Roman Abramovykh pryznalsia, chto kupyl znamenytij londonskij futbol'nyj klub rady zabavy // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2003. – 4 yulija.
10. Dzhusa B. Krykhka imperiia. Yak Rosiia poliubyla i rozliubyla Vladimira Putina / B. Dzhusa. – Kyiv: Meduza, 2015. – 412 s.
11. Yer'omin A. «Naftovyy tsar» Rosii zriksia prestolu // Vysokyj zamok. – 2003. – №211 (2643). – 6–12 lystopada.
12. Zam'iatin V. «Rivnoviddalenist'» za Putinyim // Den' (Kyiv). – 2003. – №193. – 28 zhovtnia.

13. Zamist' Putina do sudu u spravi Khodorkovs'koho pryjde ministr promyslovosti RF [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mycity.mk.ua/news/13058> (25.04.2016).

14. Zapad sdaet Khodorkovskoho // Ezhenedel'nyk «2000» (Kyev). – №47 (197). – 21–27 noiabria.

15. Kozlov Y. Vladymyr Husynskij y Borys Berezovskij khotiat sozdat' novuiu nezavysymuu telekompaniiu // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2000. – 7 aprelia.

16. Kozlov Y. Vchera noch'iu na modnom yspanskom kurorte po rasporyazheniiu Ynterpolu byl arestovan yzvestnyj rossyjskij byznesmen Vladymyr Husynskij // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2000. – 13 dekabria.

17. Kozlov Y. Rossyjskij myllyarder Roman Abramovych za dva dnia potratyl 43 myllyona dollarov na pokupku futbolystov dlia svoeho kluba «Chelsy» // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2003. – 15 iulija.

18. Kozlov Y. Chtoby stat' polnovlastnym khoziaynom «Chelsy» rossyjskij myllyarder Roman Abramovych skupyl uzhe 94 protsenta aksyj futbol'noho kluba // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2003. – 30 iulija.

19. Kozlov Y., Vasyl' R. Arestovan hlava rossyjskoj neftianoj kompanii YuKOS Mykhayl Khodorkovskij // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2003. – 28 oktiabria.

20. Korol' D., Vinnichuk Yu., Kosenko D. Informatsiia – zbroia: komu nalezhat' ukrains'ki ZMI [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.theinsider.ua/infographics/2014/2015_smi/vlasnyky.html (21.04.2016).

21. Nebozhenko V. Ukraina, Tuzla i Kuchma iak zaruchnyky vijny proty Putina // Ukrains'ka pravda. – 2003. – 24 zhovtnia [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ppravda.com.ua/news/2003/10/24/2996118/> (08. 06. 2016).

22. Niemtsov za Khodorkovs'koho poruchyvsia. A Putin ne khoche... // Vysokij zamok (L'viv). – 2003. – №204 (2636). – 28 zhovtnia.

23. Ohnianyk A. Rossyjskij myllyarder Mykhayl Khodorkovskij v spyske 25 samykh bohatykh v myre neamerykantsev okazalsia piatnadsiatym // Fakty y kommentaryy (Kyev). – 2003. – 25 iulija.

24. Portnykov V. Bohorodytsia u synahozii / V. Portnykov. – Kharkiv: Akta, 2010. – 650 s.

25. Portnykov V. Pidsumky z Rupertom Merdokom // Dzerkalo tyzhnia (Kyiv). – 2000. – №41. – 20–27 zhovtnia.

26. Portnykov V. Ovolodity Rosiieiu // Dzerkalo tyzhnia. – 2003. – №42. – 31 zhovtnia – 7 lystopada.

27. «Putinokratiiia v Rosii» // Den' (Kyiv). – 2000. – №140. – 5 serpnia.

28. Rajtshuster B. Putinokratiiia. Liudyna vlady ta ii sistema / B. Rajtshuster / [per. z nim.]. – Kharkiv: Vivat, 2015. – 368 s.

29. Ruschenko I. P. Rosijs'ko-ukrains'ka hibrydna vijna: pohliad sotsioloha / I. P. Ruschenko. – Kharkiv: FOP Pavlenko O. H., 2015. – 270 s.

30. Syksmyt M. Putyn y delo YuKOSa. Bor'ba za rossyjskuiu neft' / M. Syksmyt / per. S. Sylynskoho. – Sankt–Peterburh: Pyter, 2011. – 352 s.

31. Skolozdra Yu. Aresht Khodorkovs'koho vyklykav paniku // Ekspres (L'viv). – 2003. – №162 (1806). – 28–29 zhovtnia.

32. Tkachenko V. Rosiia: identychnist' ahresora / V. Tkachenko. – Kyiv: VTs «Akademiiia», 2016. – 256 s.

33. Khoffman D. Olyharkhy. Bohatstvo y vlast' v novoj Rossy. – Moskva: KoLybry, 2007. – 624 s.

34. Jack A. Inside Putin's Russia: Can there be reform without democracy? / A. Jack. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 384 p.

35. Kramer A. E., Herszenhorn D. M. Midas Touch in St. Petersburg: Friends of Putin Glow Brightly // The New York Times (New York). – 2012. – 1 march [Elektronnyj katalog]. – Rezhym dostupu: http://www.nytimes.com/2012/03/02/world/europe/ties-to-vladimir-putin-generate-fabulous-wealth-for-a-select-few-in-russia.html?_r=0 (22.04.2016).

36. Tompson W. Putin and the 'Oligarchs': A Two-Sided Commitment Problem? / W. Tompson // Leading Russia: Putin in Perspective: Essays in Honour of Archie Brown / edited by A. Pravda. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – P.179–203.

Artymyshyn P. I., postgraduate student of the department of contemporary history, I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), pashaly92@gmail.com

The politics of «equidistance» of oligarchs in Russia: the reaction of the Ukrainian publicism

This paper presents the study of the reaction of Ukrainian journalism to politics of the so-called «equidistance» of oligarchs in Russia. This politics was carried out by Russian president Volodymyr Putin in the early 2000s and was one of the elements

of his policy of state authority centralization. The aim of this article is to consider the development of relations between Kremlin and Russian multibillionaires V. Gusinsky, B. Berezovsky, M. Khodorkovsky, as well as to research the main topics of the visions of these processes in Ukrainian press. The reasons and the consequences of the politics of «mortification» of «disgraced» oligarchs which was conducted by the Russian authority are also analyzed. It is shown that there were different visions of such sort of politics in Russia among Ukrainian publicists. Conclusions are drawn that despite the fact that there were various opinions about «equidistance» of Russian oligarchs among Ukrainian correspondents, most of them perceived in investigated events not Kremlin's desire to achieve economic justice, but its attempt to strengthen its own political and financial positions.

Keywords: Russia, Kremlin, Volodymyr Putin, Volodymyr Gusinsky, Borys Berezovsky, Mykhailo Khodorkovsky, oligarchs, «equidistance», Ukrainian journalism, reaction.

Артимішин П. І., аспірант отдела новейшей истории, Институт украинологии им. И. Крипякевича Национальной академии наук Украины (Украина, Львов), pashaly92@gmail.com

Политика «равноудаления» олигархов в России: реакция украинской публицистики

Целью этой статьи является рассмотреть развитие отношений между Кремлем и российскими мультимиллиардерами В. Березовским, В. Гусинским, М. Ходорковским и исследовать основные сюжеты видения этих процессов в украинской прессе. Представляются результаты исследования реакции украинской журналистики на политику так называемого «равноудаления» олигархов в России, которая проводилась российским президентом Владимиром Путиным в начале 2000-х гг. Проанализированы причины и последствия политики «кусмирения» российскими властями «опальных» олигархов. Показано, что среди журналистов Украины видения таких процессов в России были разнообразными. В выводах отмечается, что, несмотря на неоднозначность оценок «равноудаления» российских олигархов, большинство украинских корреспондентов видели в исследуемых событиях желание Кремля достичь не столько экономической справедливости, как усиления собственных политических и финансовых позиций.

Ключевые слова: Россия, Кремль, Владимир Путин, Владимир Гусинский, Борис Березовский, Михаил Ходорковский, олигархи, «равноудаление», украинская журналистика, реакция.

* * *

УДК 069.5:2

Банях В. М.,
кандидат історичних наук, асистент кафедри
історії України та етнокомунікацій,
Національний університет «Львівська політехніка»
(Україна, Львів), vasyly-banakh@meta.ua

Питання культурної спадщини в контексті нової музеології

Розглянуто проблеми актуалізації та збереження нематеріальної культурної спадщини в контексті теорії та практики нової музеології. Поступово активна частина суспільства приходить до розуміння необхідності збереження культурних надбань людства для майбутніх поколінь: від охорони пам'яток архітектури та історії до таких нематеріальних аспектів культури, як народні традиції й звичаї. Проаналізовано ідеї теоретиків нової музеології (Юнг де Варін, Жорж Анрі Рів'єр, Матильда Беллег-Скальбер, Томислав Шола та ін.), а також практичне втілення засад нової музеології у справі актуалізації нематеріальної культурної спадщини в контексті відтворення та активного залучення місцевого населення до організації та проведення традиційних народних свят, традицій та звичаїв. Діяльність музеїв (організованих на засадах нової музеології) дозволяє вирішити актуальні питання, пов'язані насамперед із збереженням національної ідентичності та культурної самобутності народів світу, вчить толерантності та поваги до інших культур в полікультурному суспільстві.

Ключові слова: пам'ятка, культурна спадщина, екомuzeї, нова музеологія, музеї, актуалізація.

«Нова музеологія», напрям зарубіжної музеології, що виник в 1980-х рр. на основі теоретичного узагальнення досвіду розвитку громадських музеїв, екомuzeї та інших музеїв нового типу. Музей розглядається прихильниками нової музеології насамперед як форма, націлена на вирішення актуальних проблем місцевого співтовариства, а також шляхом відтворення музейними інтерактивними засобами традиційних народних свят, ремесел, звичаїв,